

ח ר כ י . י . ווינברג, מנטרה, שוייץ

בעיבור השנה בשביעית

כבוד ידידי הגאון המפורסם מהרא"ז גרבוז שליט"א ר"מ ומנהל אהל תורה (וצ"ל).

א. קיבלתי בתודה רבה את הירושלמי שקלים במהדורת כת"ר עם פירוש הר"ש סיריאליאו ז"ל ועם פרוש כת"ר הר אפרים. אשריהו שזכה לחבר פירוש יקר למסכת זו וביאר כמה מקומות עמומים שנלאו המפרשים לבארם בפירוש מתקבל על הלב. ומחביבותי דמר אני כותב הערות אחדות שעלו ברעיוני בעיוני בספרו היקר.

וראיתי בפירושו לירושלמי שקלים פ"א, ה"ב דא"ש מניין שהפקר בי"ד הפקר דכתיב וכל אשר לא יבוא לשלושת הימים וכו' רבי יונתן ברי' דרב יצחק בר אחא שמע לה מן הדא אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית ואם עיברוה הרי זו מעוברת, וחודש אחד שהוא מוסיף לא פטור ממעשרות הוא, עד כדון שביעית מוצאי שביעית מאי, א"ר בון שלא לרבות באיסור חדש.

וכת"ר הקשה דאיך אפשר לומר שהעיבור הוא רק מדרבנן, דא"כ איך מותר לאכול בחודש העיבור חמץ והרי מה"ת הוא ניסן וט"ו שבו הוא פסח. ובע"כ צ"ל דכיון שהתורה מסרה עיבור השנה לחכמים וכדתניא בתו"כ פרשת אמור: לא היתה השנה צריכה לעבר ועיברוהו אנוסים או שוגגים או מוטעים מניין שהיא מעוברת ת"ל אשר תקראו אתם מועדי, אתם אפילו שוגגים אתם אפילו מוטעים, אתם אפילו אנוסים אם קראתם אתם מועדי, ואם לאו אינם מועדים. וכן בר"ה כ"ה ע"א. וכיון שנמסר העיבור לחכמים אין בזה עקירת דבר מה"ת אם אוכלים חמץ ועושים מלאכה בפסח ויו"ט שנקבעו ע"י העיבור, ולפי"ז גם לענין מעשרות פטור מן התורה, מכיון שהעיבור חל מה"ת.

והנה ידוע מה שכתב הצ"ח בברכות ס"ג דהדרשא דאתם אפילו שוגגים לא נאמרה אלא לגבי קידה"ח אבל לא לענין עיבור השנים. אולם כבר השיג עליו במנ"ח מצוה ד', דא"כ איך יכולים חכמים לעבר מפני שאר דברים ואיך יכולים לעקור את המועדות לעשות בהם מלאכה ולאכול חמץ בפסח.

ב. ונ"ל לומר דהירושלמי סובר דאף שעיבור בי"ד הוא עיבור מן התורה אף בעיברוהו שלא כדיון, זהו רק לענין קביעת המועדים אבל לא לשאר דברים אם לא מפני שהפקר בי"ד הפקר, דעיקר הלימוד שעיבור בי"ד יליף בתו"כ ממקרא דאשר תקראו אתם דקריאת בי"ד עושה את המועדים, דיש לבי"ד כח לקדש את המועדים בקריאתם, וכמ"ש בפסחים קי"ז ע"ב יומא טבא דישראל הוא דקביעי ליי דקמעברי ירחי וקבעי לשני (אומרים) מקדש ישראל והזמנים.

ולכן אם עיברו אדר בשביעית וקבעו את הפסח בחודש שלאחריו הוא פסח מה"ת, אבל מילפותא זו אינו נלמד דין הפטור ממעשרות בחודש של שביעית שעברוהו שלא כדין, ושפיר מוכיח בירושלמי דהפקר בי"ד הפקר. (1)
ג. והנה הפנ"מ פירש מה שאמר הירושלמי עד כדין שביעית מוצאי שביעית מאי, דבשביעית אסור לעבר לכתחילה משום שע"י העיבור מפקיע את התבואה ממעשר. וכבר נתקשה בשיירי קרבן העדה דמה בכך, והרי יש רשות להפקיע מן המעשר ע"י שמפקיר את שדהו וכן יש רשות לחכמים להפקיר את השדה (2). ועוד דאמר להלן בירושלמי ר' זעירה בשם ר"א הדא דאת אמר

(1) לענין עדיין הדבר צריך לפנים, שלפי המניח כל עיבור חוץ מעל ג' דברים הוא מדרכנן ומצד "אתם" אפילו מזידים, איכ תיקשי גם בכל השנים כשעיברו מפני הדרכים וכיו"ב עיבור דרבנן, איך נהוג לענין מעשרות מעשר שני ומעשר עני בחילופי השנים, משנה שניה לשלישית דרך משל, שמה"ת אין עיבור ונכנסה השנה השלישית וחייבת במע"ש ומדרכנן יש כאן מ"ע, והאיך עוקרים דבר מה"ת בקו"ע, ובוה ל"ש תירוץ הירוש' הפקר בי"ד הפקר.

אא"כ נאמר שלא כהמניח, שאעפ"י שפשטות המובן, שמור את חודש האביב אינו כולל אלא ג' דברים בלבד, ניתנה רשות לחכמים להרחיב המושג שגם ריבוי גשמים וכיו"ב מה שמנו בסנהדרין ג"כ שייכים במדה מסוימת להתאחרות האביב, ולא מסרן הכתוב אלא לחכמים, ובדומה לעבודות חוה"מ להני ראשונים דסברי שהוא מה"ת (תגיגה י"ח, תוס' ריש מו"ק). ע"כ ל"ק ל"י לירושלמי מעיבור כל השנים עבור הדרכים והגשמים וכיו"ב, רק משביעית לפי הסברו של הרהמ"ח שליט"א, דהריבוי מצד "אתם" שנאמר לענין קידוש החודש שייך גם בעיבור השנים.

אכן עדיין יש לפקפק, שהרי גם קדוה"ח גרידא לקביעות המועדים ג"כ נפ"מ ממנו לענין מעשרות, דאם נקבע היום לראש השנה ממילא משתנה גם סדר ההפרשה וכנ"ל (וכן לענין הא דאין מעשרים משנה לחברתה), וא"כ בע"כ הא דריבתה תורה "אתם" אפילו מזידים וכו' כולל לא רק לענין מעשרות כ"א גם לענין מעשרות, א"כ מאי קש"ל לירושלמי מהא דשביעית.

ע"כ נראה יותר עפ"י דנסביר כונת הצ"ח כלפי השגת המניח, דזה לא נקרא עקירת דבר מה"ת בקו"ע, דהם אינם אלא קובעים החודש, והמועד ממילא קאתי ונעקר ובוה יש כח ביד חכמים לעקור. וה"ה דלק"מ מכל המעשרות. רק דקש"ל לירושלמי מהא דנפטר מהמעשרות כשה"י העיבור בסעות, דלפי שיטת הצ"ח הרי לא נתרבה טעות דעיבור השנה, והא דמוחר לאכול חמץ בפסח לא קש"י ל"י דכנ"ל לא מיחשבה עקירה בקו"ע. ור' אבון דדוחה זאת בירושלמי — אי מן הדא לית את ש"מ כלום — שמור את חודש האביב, שומרהו שיבא בחידושו, יש לפרש בבי אופנים: או דס"ל כהתוי"כ דדרשינן גם לענין עיבור השנה אתם אפילו מוטעים. אך יותר נראה דס"ל דניד"ד לא נכלל בכלל מוטעים, כיון שמצד דין תורה ה"י צריך לעבר השנה מצד האביב שעוד לא בא, ורק רבנן הוא דתיקנו שלא לעבר בשנה השביעית.

(2) בפנ"מ מבואר ביד רמ"ה וז"ל: ומפורש בירושלמי כי הטעם אין מעברים בשביעית מפני החודש שמוסיפים בה שלא לפטרו מן המעשר. ואמרו בלשון הזה: עד כדון שביעית.

עד שלא התיר רבי להביא ירק מחו"ל לארץ אבל משהתיר רבי להביא ירק מחו"ל לארץ היא שביעית היא של שאר שני שביעית. והרא"פ מגיה דצ"ל היא מוצאי שביעית היא שאר שני שביעית, אבל שאר מפרשי הירושלמי ובכללם הפ"מ עצמו וכן הגר"א מקיימים הגירסא שלפנינו, ולפי פירוש הפנ"מ שהאיסור לעבר בשביעית היא מפני הפקעת מעשרות א"כ מפני מה התירו לעבר בשביעית לאחר שהתיר רבי להביא ירק מחו"ל והרי האיסור של הפקעת מעשרות אינו תלוי באיסור הבאת ירק. וראיתי בהגהות יפה עינים לשקלים שמפרש דזו היא קושיית הירושלמי דאמר עד כדון שביעית דאז יש לומר שאסור משום הפקעת מעשרות, מוצאי שביעית מאי מה נעשה במו"ש מדוע אוסרים לעבר, ומשני שלא לרבות באיסור חדש, והשתא דאתית להכי יש לומר דבשביעית אסור לעבר כדי שלא יתארך זמן של איסור חדש בשמינית, והדוחק בפירוש זה גלוי. זהרי בברייתא לא נאמר הטעם דהאיסור לעבר בשביעית הוא משום הפקעת מעשר, ואדרבא הירושלמי מוכיח מהא דאם עיברוה מעוברת דהפקר בי"ד הפקר ולכך אין לחשוש להפקעת מעשרות, וא"כ איך פריך עד כדון שביעית זכו, ועוד דלפי פירוש הפנ"מ צריך לומר דהא דאמר ר' זעירא דמשהתיר רבי להביא ירק בחו"ל קאי אליבא דר' אבון שפירש דהאיסור לעבר בשביעית הוא משום שלא לרבות באיסור חדש, והרי בירושלמי סנהדרין מובא הא דר' זעירא ושם אינו מובא הא דר' אבון שלא לרבות באיסור חדש, ומוכח דגם בלא הא דר' אבון מפרש הירושלמי את האיסור מטעם שמאריכין עבודת קרקע כפירש"י או מפני שהעם רדוף לאכול את הספיחין ולא יהי' ממה להקריב את העומר כפירוש הרמב"ם, ולכן נראה יותר כמו שפירש בק"ע דמה שאמר עד כדון לא קאי אדלעיל אלא אידי דאייתי להך ברייתא פירשה. וכן היא דרך הירושלמי בכמה מקומות שמביא דברים אגב גררא, או דהאיסור לעבר בשביעית הוא מפני הרעבון וכל העם רדופין לאכול ספיחין וכמו שכתב ברמב"ם, וטעם זה הי' ידוע דשביעית היא כשנת רעבון וראה מה שאכתוב להלן.

ד. והנה בירושלמי שקלים דחה ר' אבון את הראי' שהפקר בי"ד הפקר זאמר אי מן הדא לית את ש"מ כלום שמור את חודש האביב שומר'הו שיבוא בחידושו. ועי' בשירי קרבן שפירש שעיבור השנה מפני האביב מותר מה"ת. הלכך אפילו אם עברוהו בשביל שאר דברים מעוברת, וכן מטין דברי הפנ"מ שכתב "דאין ראי' שהפקר בי"ד הפקר, דשאני התם לפי שיש לעיבור השנה דמו מה"ת דכתיב שמור את חודש האביב וכו' אפילו בשביעית אם עיברוה לצורך מעוברת היא ולעולם בעלמא אין הפקר בי"ד כשאר הפקר להיות פטור ממעשר". וכוונתו כנ"ל דמכיון שעיבור השנה בשביל האביב הוא מה"ת הלכך אפילו עיברוה לצורך (כלומר שעיבורה בשביל שאר דברים ג"כ מעוברת היא. ויסוד פירושם הוא דעיבור מפני האביב הוא מן התורה, אבל העיבור מפני צורך של שאר דברים הוא מדרבנן (וכמו שהוכיח בתו"ח לסנהדרין שכן היא דעת הרמב"ם עיי"ש) אלא שמשום שיש עיבור מה"ת והיינו שעיברו מפני

האביב תיקנו גם בעיבור מפני שאר דברים שהוא פטור מן המעשרות. אבל זהו דוחק דמהיכי תיתי להשוות עיבור דרבנן לעיבור דאורייתא, דסו"ס העיבור מפני שאר דברים הוא מדרבנן וא"כ מוכח דהפקר בי"ד הפקר. ויותר נראה כמו שפירש הגר"א וז"ל: שומרהו שיבוא בחידושו פי' וא"כ הוי העיבור מדאורייתא ולכך פטור מן המעשרות עכ"ל. וכן פירש בקרה"ע לשקלים ומה שהובא בשמו לעיל הוא לפי הרמב"ם וכדי לתרץ קושית הרמ"ה עליו, וכמו שיבואר להלן. אלא דקשה לפי"ז דאמאי מייתי ר' יונתן ברי' דריב"א מברייתא זו דהפקר בי"ד הפקר וכי לא ידע הדרשה דשמור את חודש האביב שומרהו שיבוא בחידושו, שהיא מפורשת בספרי דברים, פטו"ס, ובע"כ צ"ל דר"י ברי' דריב"א סבר דהברייתא מיירי בעיבור מפני שאר דברים שהוא מדרבנן ולכך מייתי ראי' דהפקר בי"ד הפקר, וא"כ אמאי דחי ר' אבון דמהדא אין את ש"מ כלום דכתיב שמור את חודש האביב וכו' והא הברייתא מיירי בעיבור דרבנן. וקשה בעיני לומר דר' אבון סובר דעיבור השנה מפני שאר דברים הוא ג"כ דאורייתא, דהרי מהפסוק שמור את חודש האביב אין ללמוד על הצורך של שאר דברים. וכבר אמרתי שפירושי הפנ"מ והשי"ק שמכיון שעיבור השנה הוא מה"ת הלכך תקנו גם בעיבור מפני שאר דברים הוא דוחק. ולכן נ"ל דר"י ברי' דריב"א סבר דהברייתא מיירי בעיבור של שאר דברים ולהכי מוכיח שפיר דהפקר בי"ד הפקר, ומה שהכריח לר"י ברי' דריב"א לאוקמי הברייתא בעיבור מפני שאר דברים ולא בעיבור מפני האביב, משום שסובר דבעיבור מפני האביב מותר לעבר בשביעית אף לכתחילה וכדעת הרמב"ם, ובברייתא נאמר דלכתחילה אין מעברין בשביעית ורק אם עיברוה מעוברת ולהכי מוקי הברייתא בעיבור מפני שאר דברים דאז אסור לכתחילה ורק בדיעבד היא מעוברת, ומוכח דהפקר בי"ד הפקר, ור' אבון דחי ואומר דיש לומר דהברייתא מיירי בעיבור מפני האביב ולכך היא מעוברת אלא שלכתחילה אסור לעבר בשביעית אף מפני האביב וא"כ אין ראי' דהפקר בי"ד הפקר, והרמב"ם סובר דהא דר' אבון הוא רק דחויא בעלמא שמכאן אין ללמוד דהפקר בי"ד הוא הפקר אבל באמת הא קיי"ל דהפקר בי"ד הפקר כדיליף ביבמות פ"ט ובגיטין דף ל"ו והרמב"ם בה' סנהדרין פכ"ד ה"ו כתב כן דילפינן מקרא דעזרא וכל אשר לא יבוא וכו' ³). ועי' במראה הפנים ירושלמי פאה פ"ה שהוכיח שהרמב"ם סובר

(3) לפ"ז אליבא דר' אבין בעיברו מחמת נימוקים אחרים, שהרי הוא ודאי ג"כ מעובר, ומ"מ לענין מעשר יהא חייב, וזה הרי מופלא מאד. וכל עיקר הוכחתו דר"י לא היתה מעצם הברייתא דלא נאמר שם אלא שהשנה מעוברת, אלא שהי' מסתבר לו שגב למעשר דינה כשביעית, א"כ הוכחה זו עדיין נשארה גם לפי דחייתו של ר' אבין. וכן עיקר נימוק דחיית הראי' ע"י ר' אבין חסר מן הספר דר"י שהביא הראי' יצא מתוך הנחה פשוטה שעל האביב מעברים גם בשביעית לכתחילה, ור' אבין סליג על הנחה זו. ולא נתבאר למה. ומה שהביא הפסוק ד"שמור", בזה ל"ס גם ר"י. אדרבא עיקר סברתו מבוססת ע"ז שהואיל וזה מן התורה, גם בשביעית יעברו ע"ז. כן אינו מוכן למה נדחו דברי ר' אבין מחלכה בנקודה זו דס"ל דגם על האביב אין מעברין לכתחילה.

דהפקר בי"ד הפקר אף לענין מעשר וא"כ יש לאוקמי הברייתא דאין מעברין
 שעיבורו מפני שאר דברים. אבל אם עובר מפני האביב מותר אף לכתחילה.
 ה. והנה הרמב"ם כתב בפ"ה מהקיה"ח הט"ז וז"ל אין מעברין את השנה בשני
 רעבון ובשביעית שיד הכל שולטת על הספיחין ולא ימצאו לקרב את העומר ושתי
 הלחם ורגילין היו לעבר בערב שביעית. (זו לשון הברייתא בבבלי סנהדרין י"ב
 ושם לא נאמר ואם עברוה מעוברת). הט"ז: יראה לי שמה שאמרו חכמים
 אין מעברין בשנת רעבון ובשביעית, שלא יעברו בהם מפני צורך הדרכים
 והגשרים וכיוצא בהם, אבל אם היתה השנה הראוי' להתעבר מפני התקופה
 או מפני האביב ופירות האילן מעברין לעולם בכל זמן. ודעת הרמב"ם מיוסדת
 בסברא, דעיבור מפני האביב הוא מן התורה שחודש ניסן צריך להיות בזמן
 האביב ולכן אי אפשר לעקור דין התורה מפני הדרכים והגשרים וכיו"ב. אבל
 עיבור מפני שאר דברים שאינו מה"ת אלא מתקנת חכמים מפני שיש בהם
 צורך אסרו לעבר בשנת רעבון ובשביעית, כי בשנת רעבון אין צורך ואדרבא
 יש נזק בעיבור שע"כ מאריכין את הרעבון על הארכת איסור חדש, ובשביעית
 ג"כ גורם העיבור שלא ימצאו ממה להקריב את העומר ושתי הלחם מפני
 שהעם רדופין לאכול מן הספיחין ואם יזירו א"ע מן הספיחין לשם הקרבת
 העומר ושתי הלחם ירעבו ללחם ותהי' להם השביעית שנת רעבון, והנה הרמ"ה
 לסנהדרין ומובא בכ"מ ה' קידוה"ח, הקשה על הרמב"ם הא בסנהדרין י"ב
 אומרת הגמ' ראוי' היתה אותה שנה שתתעבר ומ"מ לא עיברה אלישע ששנת
 בצורת היתה ורש"י פירש שם שאותה שנה היתה ראוי' להתעבר מפני האביב
 ומוכח דגם מפני האביב אין מעברין בשנת רעבון וה"ה בשביעית, ועוד דבברייתא
 סתמא קתני אין מעברין את השנה בשני רעבון וליכא לאפוקי מינה אלא בראי'
 (דמניין לו להרמב"ם לחלק ולומר דמפני האביב מעברין אפילו בשני רעבון
 ובשביעית). והנה הקושיא הראשונה תירץ הר"א ב"ר משולם המובא בכ"מ
 דהרמב"ם מפרש דהשנה היתה ראוי' להתעבר מפני הגדיים והטלאים, ועי'
 בשיירי קרבן לנדרים פ"ו ה"ח שתירץ באופן אחר, וכן בערוך לנר בסנהדרין
 תירץ ג"כ קושיא זו. ועל הקושיא השני' דמניין להרמב"ם דין זה דמחמת
 האביב מותר לעבר אפילו בשביעית כתב בשיירי קרבן לשקלים דהרמב"ם
 הוציא דינו מהירושלמי שקלים דאמר ר' אבון אי מן הדא לית את ש"מ כלום
 שמור את החודש האביב וכו' ומפרש הרמב"ם דמכיון שמותר לעבר בשביעית
 מפני האביב אפילו לכתחילה להכי תיקנו דאפילו אם עיבר מפני שאר דברים
 היא מעוברת, וכבר כתבתי למעלה שפירוש זה דחוק. ועי' בערוך לנר סנהדרין
 י"ב ע"א הקשה עמ"ש הרמב"ם הטעם שאין מעברין בשביעית משום שע"כ
 יאכלו מן הספיחים ולא יהי' להם להקריב עומר ושתי הלחם והא תנן בשקלים
 דשומרי ספיחין היו נוטלין שכרם מתרומת הלשכה וא"כ אין להם לירא שמא
 לא ימצאו להקריב העומר והניח בצ"ע. אבל כבר כתבו התוס' ביבמות קכ"ב
 שלא היו שומרים אותו אלא מונעים רגלי בהמה משם ומודיעים לבני אדם שהם
 לצורך, דהא אם הי' שומרים שלא יקחו בנ"א הי' אסור מטעם משומר כדתניא
 בת"כ שמשומר אסור, ועוד דאם הי' נמנעים מלקחתם הי' רעבים והוי כשנת
 רעבון וכמש"כ, ואולם לפמ"ש לעיל יש לומר שהרמב"ם הוציא את דינו מהא

דר' יונתן ברי' דריב"א דמוקי לברייתא דאין מעברין בעיבור מפני שאר דברים ומוכח דסובר דבעיבור מפני האביב מעברין אף לכתחילה ולהכי פסק הרמב"ם כר"י ברי' דריב"א.

ו. והנה בשי"ק לשקלים כתב לתמוה דלמה לא פירש הרמב"ם דאם עיבר בשביעית ה"ז מעוברת, וכתב דלשון אין מעברין לכתחילה משמע. וביפ"ע לשקלים כתב שני תרוצים: חדא דהרמב"ם תפס כהבבלי והבבלי פליג על הירושלמי, ועוד דבירושלמי במסקנא הלא מפרש לה דהברייתא מיירי בעיבר מפני האביב והרמב"ם הא כתב דמפני האביב מעברין בשביעית אף לכתחילה. ודבריו בלתי מובנים, והא הרמב"ם שפסק דמפני האביב מעברין אף לכתחילה בע"כ מוקי לה לברייתא כר"י ברי' דריב"א דהברייתא מיירי בעיבר מפני שאר דברים וא"כ חוזרת הקושיא דאמאי לא כתב את הדין המפורש בברייתא זו דאם עיבר ה"ז מעוברת. והאמת היא כמש"כ השי"ק דהרמב"ם נקט לשון הברייתא המובאה בבבלי ושם לא נאמר הסיום ואם עיברה ה"ז מעוברת. אבל אין להוציא מזה דהבבלי פליג על הירושלמי, אלא דכן היא משמעות הלשון דאין מעברין לכתחילה, דהברייתא מסיימת אימתי רגילים לעבר ערב שביעית, ולכאורה סיום זה הוא מיותר, אלא דהברייתא רצתה לומר דאעפ"י דבדיעבד היא מעוברת מ"מ רגילים היו שלא לעבר. וכן הרמב"ם מביא סיום זה ורגילים היו לעבר בערב שביעית.

ז. וראיתי לכת"ר שכתב דלפי מסקנת ר' אבון דהברייתא מיירי בעיבר מפני האביב, יש לומר דאם עיבר בשביעית מפני שאר דברים אז גם בדיעבד אינה מעוברת. וכת"ר הסביר דרק היכא שמד"ת צריכה השנה להתעבר כגון מחמת האביב והתקופה ורק חכמים תיקנו שלא לעבר אז בדיעבד חל העיבור, אבל במקום שכל עצמו של העיבור אינו מה"ת ורק מתקנת חכמים כגון בעיבור מפני שאר דברים אז אף בדיעבד אינה מעוברת, ואף שבשאר השנים קי"ל דאף אם לא היתה השנה צריכה להתעבר ועיברה חל העיבור כדתניא בתו"כ שאם עיברה שוגגים או מוטעים היא מעוברת, מ"מ הכא כיון דתקנו רבנן ואמרו בפירוש שלא לעבר את השנה בשביעית אם עברו בי"ד ועיברו לא חל העיבור. וכת"ר הסביר דמכיון שעיבור השנים מסר הכתוב לחכמים וכדמייתי בתו"כ מקרא דאשר תקראו, וכשם שיש בכוחם לעבר את השנה אעפ"י שמן התורה אינה צריכה להתעבר, כן יש להם לומר שלא יעברו את השנה אעפ"י שמן הדין צריכה היא להתעבר וכן יכולים הם להתנות ולומר שאם עברו ועיברו אינה מעוברת, אעפ"י שמה"ת צריכה להיות מעוברת. וכן מצינו במס' סנהדרין י"ב ע"א שאין מעברין לפני ר"ה ואם עיברה אינה מעוברת, אעפ"י שמן התורה יכולים לעבר גם לפני ר"ה וכמו שכתב הרמב"ן בסה"מ מצוה קנ"ג שחכמים תקנו שלא יעברו קודם ר"ה שמא ישכחו העם ויבואו לזלזל בחמץ בפסח ובמועדות. ולכאורה זו סברא יפה מאוד, אבל לאחר העיון נראה שזו בבחינת שטר ושוברו בצדו, דנהי דחכמים תקנו שלא יעברו ושלא תהא מעוברת, מ"מ אם בי"ד טעו ועיברו תהא מעוברת, שהרי בתו"כ פ' אמור יליף מקרא דאפילו אם הבי"ד מוטעין עיבורם עיבור, ומ"ש טעות זו שטעו ועברו על תקנת חכמים משאר טעויות שטעו, ואיך יכלו החכמים לתקן שאם יעברו אין עיבורם

עיבור נגד דרשא מפורשת שאפילו עיבור בטעות הוא עיבור, והרי זה בבחינת מעגל-קוסם, מצד אחד תקנה שאין עיבור בשביעית ובדיעבד אינו עיבור, ומצד שני דין מפורש שעיבור בטעות הוא עיבור.

ה. וראיתי במנ"ח מצוה ד' אות ו' שאחז ג"כ בסברא זו במה שדחה דברי הצ"ח בברכות ס"ג שחידש דהדרשה דאתם אפילו מזידים ואפילו מוטעים לא נאמרה אלא לענין קידוש החודש אבל לא לענין עיבור השנים, והמנ"ח השיג עליו דבתו"כ נדרשה דרשה זו גם לענין עיבור השנים, וגם בגמרא מבואר כן דאמרינן בסנהדרין דמעברין מפני הדרכים ומפני הגשרים ומפני תנורי פסחים ומפני גליות של ישראל שנעקרו מקומם ועדיין לא הגיעו, ועיבור זה הוא מדרבנן. וקשה דאיך יכולים חכמים לעקור דבר מה"ת בקום ועשה, וע"י העיבור מפני שאר דברים הם עוקרים את המועדות לעשות מלאכה ביו"ט ולאכול חמץ, ובע"כ אנו צריכין לומר שיש להם רשות לכך, דהתורה מסרה לחכמים לעבר את השנים מדרשא דאתם אפילו מזידים וא"כ אין עוקרים בעיבורם כלל, ומה שאמרו בכמה מקומות שאם עברו אינה מעוברת (שמתו"ז הוכיח הצ"ח דהדרשא דאתם אפילו מזידים לא נאמרה לענין עיבור השנים) לא קשה דהתורה מסרה לחכמים לעשות כפי רצונם, לעבר בזמן שנראה להם וגם לגזור שאינה מעוברת, ואעפ"י שהבי"ד מעברין, מ"מ עיקר הבי"ד היינו בי"ד הגדול וחז"ל הם הבי"ד הגדול והם גזרו שלא לעבר ושלא תהי' מעוברת ואז אין רשות לבי"ד לעבר, ובעניי לא זכיתי להבין מה שכתב דהתורה מסרה רשות העיבור רק לחז"ל שרק הם יכולים לעבר או לגזור שלא לעבר, והרי הדרשה דאתם אפילו מזידים אפילו אנוסים ואפילו מוטעים המובאה בתו"כ מכוונת אל הבי"ד המעברים את השנה, ולהם נתנה התורה הכח שאם יעברו השנה מעוברת אפילו אם עיברו בטעות, והקושי במקומו עומד, דאמאי אמרינן דאם יעברו קודם ר"ה שאינה מעוברת, ונ"ל ליישב עפ"י מה שאמרו בתו"כ פ' אמור פ"ט ד' עברוה בלילה עברוה משנה לחברתה פחות חודש או יתר חדש יכול תהא מעוברת ת"ל אותם אלה הם מועדי אין אלה מועדי (אותם הוא מיעוט, הגר"א) ואח"כ בפ"י דקידשהו קודם זמנו או לאחר עיבורו יום אחד יכול יהא מקודש ת"ל אלה הם מועדי ואין אלה מועדי.

ולמדנו מזה שאעפ"י שהתורה נתנה כח לחכמים לעבר ואפילו אם עיברו בטעות עיבורם עיבור, זהו דווקא אם עיברו בזמנו ובמקומו, אבל אם עיברו שלא בזמנו כגון שעיברו בלילה או משנה לחברתה אין עיבורם עיבור, וכן אם עיברו בחז"ל אין עיבורם עיבור, וזהו אפי' בעיבור מפני האביב ומפני התקופה שהוא מה"ת, ומכש"כ בעיבורים מדרבנן כגון מפני הגשרים ומפני הדרכים וכיו"ב שצריך לעבר בזמן הקבוע, ולכן אם עיברוה קודם ר"ה לאחר שקבעו חכמים שלא לעבר קודם ר"ה הוי עיבור שלא בזמנו ואין עיבורם עיבור, ולפ"ז צ"ל דאם עיברו בשביעית בזמנו, אעפ"י שלכתחילה אין לעבר בשביעית, מ"מ אם עברוה הוי עיבור מדרשא דאתם אפי' מזידין ואפי' מוטעין, וכן באם עיברוה מפני הטומאה אעפ"י שלכתחילה אין לעבר משום דטומאה דחוי' בעיבור מ"מ עיבורם עיבור מדרשא דאתם, אלא דלמ"ד דטומאה הותרה בעיבור אינה מעוברת משום דיליף בתו"כ מקרא דכתיב אלה הם מקראי קודש ובחודש הראשון פסח.

ט. ועי' במנ"ח הנ"ל שכתב סברא זו בביאור דברי התוס' בר"ה כ"א ד"ה לוי

שהקשו דלמה ביקש חזקי' רחמים על שעיבר השנה ביום ל' של אדר ואסור הואיל וראוי לקובעו ניסן ואמאי לא אמרינן אתם אפילו שוגגים ותירצו דלא שייך אלא כגון יום ל' או יום ל"א כשקובעין באחד מהם ר"ח לחסרו או לעברו שלא כד"ן או עפ"י עדות שקר, והצל"ח פי' דכוונת התוס' דאתם אפ"י שוגגין לא נאמר אלא לגבי קידוש החודש אבל לא לענין עיבור השנים, והמג"ח השיג עליו כמובא לעיל, ופירש דכוונת התוס', דלענין עיבור הוי עיבור שלא בזמנו עפ"י מה שכתב המהרש"א דחזקי' קידש ביום ל' לאחר שכבר קידשו ניסן, ובמג"ח תמה הא הגמ' מקשה על הא דעיבר ניסן וכו' וכי לית ל' לחזקי' זה ניסן ומשני דטעה בשמואל שהי' ביום ל' של אדר ואמר שמואל אין מעברין את השנה ביום ל' הואיל וראוי לקובעו ניסן והוא סבר הואיל וראוי לא אמרינן, ואם נאמר שעיבר אחר שקידש חזרת הקושיא ולית ל' לחזקי' החודש הזה לכם זה ניסן ואין אחר ניסן, ועי"ש שכתב דבזה טעה כיון דהי' ביום ל' אף שהי' אחר הקידוש אבל לאחר ל' שכבר נכנס ניסן בזה אין סברא שטעה, ובמח"כ של הגאון מנ"ח הוא נגד לשון הגמ' שאמרה והוא סבר והואיל וראוי לא אמרינן, ומפורש בהדיא שלא קידשו אלא שהי' ראוי להתקדש, ועי' ברמ"ה שכתב לפרש מה שאמרה הגמ' הואיל וראוי לקובעו ניסן משום שחודש אדר לעולם חסר ונמצא שיום שלשים ראוי לקובעו ניסן, וליכא לפרושי כיון דראוי לקובעו ניסן ממילא איקבע לשם ניסן וקרינן בי' זה ניסן דא"כ כי עברוהו נמי אמאי הוי מעובר אלא ע"כ דהא דאין מעברין ביום ל' הוא מגזירה דמיחזי כמאן דמעבר ניסן בניסן והא דביקש רחמים הוא כיון דכתחילה אין ראוי לעברו חשיב ל' כאלו עיבר ניסן בניסן, והמעייין בהמרש"א יראה שלא כתב לפרש הגמ' דטעה ביום ל' כמו המג"ח, אלא כתב דרש"י דקדק לעיל בד"ה ניסן בניסן וכתב לאחר שקידשו לשם ניסן וחזר ונמלך ועשאו אדר שני ואז גם בדיעבד אינה מעוברת, היינו דבתחלה סברה הגמ' כך ואח"כ חזרה הגמ' ואמרה שעיבר ביום ל' זלא קידש ואסור רק משום דראוי לקובעו ניסן, וכן פירש"י בברכות י' ע"ב ד"ה ניסן וס"ד שעיבר אחר שקידש החודש ומסיק דהי' ביום ל' של אדר ואעפ"י שלא נתקדש החודש שלא באו העדים (והובא גם במג"ח).

י. ואיני מבין דלמה הווקח המג"ח לפרש כנ"ל, דיש לפרש כפשוטו דמכיון שתקנו חכמים שאין לעבר ביום ל' משום שראוי לקבעו ניסן א"כ הוי שלא בזמנו וכבר הבאנו לעיל דהדרשא דאתם אפילו מזידיים ומוטעין הוא רק כשיקדשו בזמנו אבל שלא בזמנו אין רשות לבי"ד לקדש או לעבר כדרשת התו"כ ולאחר תקנת חכמים שלא לעברו ביום ל' נחשב יום ל' שלא בזמנו, והא דסבר רב נחמן דבדיעבד מעובר הוא משום דמה שיום ל' נחשב שלא בזמנו הוא מדרבנן מטעם גזירה כדאיתא בסנהדרין שם דאתי לזלזולי בחמץ, ור"ג סובר דלא אתי לזלזולי כיון דבחשבנא תליא מילתא אמרי חושבנא הוא דלא סליק לרבנן עד השתא, ולהכי לא חשיב יום ל' שלא בזמנו, והא דאין מעברין לכתחילה הוא משום דמיחזי כמעבר ניסן בניסן וכמו שכתב הרמ"ה המובא לעיל, אבל קודם ר"ה נחשב שלא בזמן ולהכי הדין דאם עברוהו קודם ר"ה אינה מעוברת, ואע"ג שהאיסור לעבר קודם ר"ה הוא מדרבנן וכמו שכתב הרמב"ן בספר המצות מצוה קנ"ג שמה"ת יכולים לעבר קודם ר"ה אלא שחכמים תיקנו שלא לעבר קודם ר"ה שמא ישכח

העם ויבואו לזלזול בחמץ בפסח ובמועדות, מ"מ עשותו כשל תורה שקודם ר"ח הוא שלא בזמנו⁴). וצ"ל דזהו דווקא אם אסרו לעבר כדי שלא יזלזלו בחמץ בפסח דזו תקנה גמורה וחלוטה, אבל אם אסרו משום מראית עין דמיחזי כמעבר ניסן בניסן לא נחשב כשלא בזמנו וכן מפורש בגמ' בדרף י"ב ע"ב דלרבא בטל העיבור עם עיברות ביום ל' דאדר משום דאתי לזלזולי בחמץ בפסח, ולר"נ לא בטל העיבור דלא חייש לזלזולא, ואע"ג שגם ר"נ סבר דאין מעברין לכתחילה ביום ל' באדר.

י"א. ובעצם סברתו דבאם עיברות בשביעית מפני שאר דברים י"ל שאינה מעוברת, הנה לפי מה שהעליתי בדעת הרמב"ם שמה שאמר ר' אבון בירושלמי דהברייתא דאין מעברין מיירי בעיבורה מפני האביב הוא דיחויא בעלמא שאין להזכיח מברייתא זו שהפקר בי"ד הפקר, אבל לפי האמת שהפקר בי"ד הפקר מוקמינן לברייתא דמיירי בעיבורו מפני שאר דברים ובוה אסור לכתחילה אבל אם עיבורה ה"ז מעוברת הרי יש לנו ראי' מפורשת דהוי עיבור אפילו בעיבורה מפני שאר דברים, וכבר כתבתי דלהרמב"ם מוכרחין לאוקמי הברייתא בעיבורו מפני שאר דברים והרמב"ם סובר דמפני האביב מעברין בשביעית אף לכתחילה.

י"ב. ואציע לפני כת"ר מה שכתבתי לחכם אחד על תמיהתו שאנו מעברין בשביעית וזהו נגד הברייתא בסנהדרין שאין מעברין בשביעית והרמב"ם הביאה להלכה בפ"ד דקידה"ח הט"ו, והחכם הנ"ל כתב שהרמב"ם גרס כגירסת ר"ח בסנהדרין שם בית ר"ג היו מעברין בשביעית והלל בנו של ר"י נשיאה מביתו של ר"ג פסק כמותו ולכן קבע את העיבור גם בשביעית. וכתבתי לו שאמנם גירסא זו מובאה גם ביד רמ"ה, ועי"ש שכתב ואית דגרסי במוצאי שביעית. וזו כגירסא שלנו ובגמ' אמרינן ובפולגתא דהני תנאי דתניא אין מביאין ירק מחו"ל זרבותינו התירו, והיינו דבית ר"ג סוברים דמביאין ירק מחו"ל ולהכי התירו לעבר במר"ש, ואולם בירושלמי נאמר הדא דתימר (שאין מעברין בשביעית) עד שלא התיר רבי ליקח ירק מחו"ל לארץ אבל משהתיר רבי ליקח ירק מחו"ל לארץ היא שביעית היא שאר שני שבוע (והרא"פ גרם היא מו"ש והבאתי לעיל) ומוכח

4) גראה פשוט שלרמב"ן הסובר שעבור לפני ר"ה אינו אלא מדרבנן, ורבי הלל הנשיא, תקן חשבון העיבור הוא קידוש חדשים ועיבור שנים עד שיבא אליהו ז"ל ונחזור עפ"י הראי' בבי"ד הגדול והקדוש, מה שאמרו בתו"כ: עברות משנה לחברתה אינה מעוברת ממש"ג אותם אלה הם מועדי, הוא כמו שפירש"י בסנהדרין י"ב. שעברו השנה שאינה צריכה כדי לתקן השנה הבאה. כי רק זהו מדאורייתא, וע"ז דרשו הכתוב, והיינו שמקדש זמן אחר שאין עליו שום דיון ושום ס"ד שצריך לקדשו. ואין לנו מה"ת שום אופן של אי חלות הקידוש מצד שלא בזמנו, א"כ מה שייך לומר, שלאחר שקבעו חכמים שלא לעבר לפני ר"ה הוי עיבור שלא בזמנו. (וקידוש בלילה אי"ש לענין שלא בזמנו, שאינו אלא תנאי מסוים במעשה הקידוש). וחזק מזה לא הבנתי איך קביעות חכמים יכולה להכניס זאת במושג, שלא בזמנו של התורה, כיון שמצד תורה זמנו הוא, וממש"ג, אשר תקראו אתם אין מקור ללמוד שניתן להם כח זה. והמנ"ח נראה שכיון להסברו של הגר"י מפוניבו זצ"ל שמביא הגהמ"ח להלן את י"ז.

שהתירו גם בשביעית לאחר שהתיר רבי להביא ירק מחו"ל וא"כ אין תימה שאנו מעברין בשביעית. אלא שאני מפקפק בטעם זה, דנראה שהרמב"ם גרס כגירסא שלנו, שבפ"ד מה' קדוה"ח השמיט את הדין דאין מעברין במו"ש וכתב רק שאין מעברין בשביעית. ונראה שגרס של בית ר"ג הי' מעברין במו"ש, ולכך השמיט דין זה. ובזה מתבאר מה שהביא הרמב"ם את הדין דאין מעברין בשביעית, ואם נאמר שגם הרמב"ם סובר דלאחר שהתיר רבי להביא ירק מחו"ל מעברין גם בשביעית לא הי' צריך להביא דין זה כמו שלא הביא את הדין של מו"ש וכן רש"י ותוס' גרסו כגירסא שלנו של בית ר"ג הי' מעברין במו"ש. רש"י כתב זאת להדיא. והתוס' יש להוכיח שגורסים כגירסא שלנו, שהתוס' הקשו בסנהדרין י"א ע"ב ד"ה אין מעברין וכן בדף כ"ו ע"א ד"ה לעבר מה שר"ח בר זרנוקי ור"ש בי' קאזלו לעבר שנה בעסיא והא מדקאמר כהן וחריש משמע ששביעית היתה ואין מעברין את השנה בשביעית ועי"ש שכתבו שהלכו לחשוב חשבונות של עיבור. ואם היו גורסים שבית ר"ג היו מעברין גם בשביעית בשביל שהתירו להביא ירק מחו"ל אין התחלה לקושיהם. וברור שגם הם גרסו כגירסא שלנו. והחילוק בין שביעית למו"ש יש להסביר, דבשביעית אסרו משום שלא רצו להאריך עליהם איסור עבודת קרקע כפירש"י או שהעם הי' רדופים לאכול את הספיחין שהוא קל יותר מלהביא מחו"ל שגורם טרחה רבה, ולא ימצאו להקריב את העומר, כפירוש הרמב"ם אבל במו"ש שהטעם שאין מעברין הוא מפני הרעבון שמאריכין באיסור של חדש, אין לחשוש שיעברו על איסור חדש במקום שיש להם עצה להביא ירק מחו"ל.

ועכ"פ בטל הטעם הנ"ל שאנו מעברין בשביעית משום שמותר להביא ירק. אולם לפי דעת הרמב"ם בפ"ד מה' קדוה"ח שמפני האביב מותר לכתחילה לעבר בשביעית, א"כ אין תימה שאנו מעברין בשביעית, שהרי אנו קובעים שנות העיבור עפ"י החשבון של הלל והחשבון הוא להשוות חודש ניסן לימות החמה שניסן יפול תמיד בזמן האביב, א"כ מותר להרמב"ם לעבר לכתחילה אף בשביעית. י"ג. והנה האחרונים תמהו דמניין להרמב"ם דין זה שמפני האביב מותר אף לכתחילה לעבר בשביעית. ואף שחתרו להציל את הרמב"ם מקושיית הרמ"ה עליו שמהגמ' בבבלי סנהדרין י"ב מוכח שאף מפני האביב אסור לעבר בשביעית, מ"מ נתקשו דמניין לו לפרש הגמ' באופן אחר מכפי שפירש הרמ"ה ושאר הראשונים ולחדש דין זה שמעברין בשביעית מפני האביב. ולעיל כתבתי שהרמב"ם הוכיח זאת מהירושלמי מהא דר"י ברי' דריב"א שהוכיח מברייתא זו דהפקר בי"ד הפקר משום שפירש דהברייתא מיירי בעיבר מפני שאר דברים ולא רצה לפרש כר' אבון דהברייתא מיירי בעיבר מפני האביב משום שסובר דמפני האביב מותר אף לכתחילה. ובאו"ש פ"ד מקידה"ח כתב שהרמב"ם הוכיח דינו מהא דלקמן כו' שר"ח ב"ז ורשב"י אזלו לעסיא לעבר שנה ושנה זו היתה שנה שביעית ומוכח דמותר לעבר מפני האביב והרמב"ם לא ניחא לי' בתירוץ התוס' שהלכו לחשב חשבונות של עיבור, ועל קושיית התוס' דאיך יכלו לעבר בחו"ל והרי הניחו גדול מהם וזהו ר"י שהיו בא"י, כתב דר"י הי' גדול בתורה אבל לא בקי בחשבונות עי"ש. ואין רצוני לקפח ח"ו את הארי בסברות אלא שקשה לי דאיך יש להוכיח שמותר לעבר בשביעית מפני האביב, שמא סוברים ר"ח ב"ז ורשב"י דלאחר

שהתיר רבי להביא ירק מחו"ל מותר לעבר אף בשביעית, ואף שכתבתי שהרמב"ם גרס כגירסא שלנו, מ"מ אין זו ראייה גמורה דאפשר שהם סוברים כהירושלמי שלאחר היתרו של רבי מותר לעבר אף בשביעית.

י"ד. ולולא דמסתפינא הייתי אומר דהרמב"ם הוציא את דינו דמפני התקופה והאביב מעברין אפילו בשביעית כהירושלמי פ"א דשקלים. ולהרמב"ם היתה גירסא אחרת מכפי שהיא לפנינו. הגירסא שלפנינו היא: תני אין מעברין את השנת בשביעית ולא במוצאי שביעית אלא בשאר שני שבוע ואם עברוה ה"ז מעוברת (כך היא הגירסא בד"ו המובא בשינויי נוסחאות. בספרי הדפוס הגירסא תני אין מעברין וכו'. והגר"א בפירושו לפאה פ"ה מוחקה, וטעמו כפ"ה שברייתא זו כבר הובאה למעלה, ולהלן נראה שאין היא מיותרת) אמר ר' מנא הדא דאת אמר בראשונה שהיו השנים כתקונן, אבל עכשיו שאין השנים כתקונן, היא שביעית היא שאר שני שבוע.

ויש כאן חילופי גירסאות ופירושים שונים כמו שיבואר להלן. ומאחר שאין כאן נוסח מוצק ובטוח ניתנה הרשות להגיה את הלשון, ומשער אני שלהרמב"ם היתה הגירסא כדלהלן: אמר ר' מנא הדא דאת אמר כשהיו השנים כתיקונן אבל בזמן שאין השנים כתיקונן היא שביעית היא שאר שני שבוע, ופירושו הוא: כשהיו השנים כתיקונן היינו שחל ניסן בזמן האביב, שחדשי הלבנה מתאימים לחדשי החמה דאז אין מעברין מפני הטעמים שהובאו לעיל. אבל בזמן שאין השנים כתקונן, היינו שחודש ניסן אינו חל בזמן האביב, שחדשי הלבנה קודמים הרבה לחדשי החמה אז מעברים אפילו בשביעית, והירושלמי מביא ראיה מהא דאמר ר' אבון שמור את חודש האביב שומרהו שיבוא בחידושו, שהתורה הקפידה שחודש ניסן יחול בזמן האביב (בד"ו הגירסא בירושלמי כדאמר ר' אבון), וא"כ יש לנו ירושלמי מפורש כדברי הרמב"ם. ואף שהרמב"ם כתב בלשון יראה לי, הנה כבר הוכיח הגאון האדרת בקונטרס תשובה מיראה הרבה מקומות ברמב"ם שכותב ויראה לי והם דברים מפורשים בתלמוד ובוודאי משום שיש מקום לפירושים אחרים. וכן הוכיח הגאון ר"מ כשר בספרו הרמב"ם והמכילתא דרשב"י. ט"ו. ולא מלבי בדיתי הגהתי זו, אלא מצאתי לה סמוכים וידים מוכיחות בחילופי הגירסאות שאביא להלן, ובראשונה עלי להביא פירושי המפרשים שפירשו לפי הגירסא שבספרי הדפוס ולראות אם הם מתקימים לפי הלשון ואם הם עומדים בפני העיון המעמיק. הגירסא שבדפוס הובאה למעלה. בפני משה פירש דבשנים כתיקונן שהי' התבואה והפירות מתבשלות בזמנן אז היו מקפידין שלא לעבר בשביעית ובמוצאי שביעית מטעמא דאמרן, אבל עכשיו שאין השנים כתיקונן שבלאו הכי פעמים מתאחרין התבואה והפירות אין חילוק בין שביעית לבין שאר שני שבוע, וכן במוצאי שביעית, ומעברין לפי צורך הזמן, וכן תני בברייתא של בית ר"ג עיברוה במ"ש מיד, ואינו מובן, דבשביל שלפעמים מתאחרין התבואה והפירות להתבשל מעברין תמיד אפילו בשנים שאין התבואה והפירות מתאחרות לבוא, ועוד, הא לפי הפנ"מ אין מעברין בשביעית מפני הפקעת המעשר וכמובא לעיל, ולפי הרמב"ם אין מעברין בשביעית מפני שהעם רדופין לאכול את הספיחין וטעמים אלה שייכים גם בשנים שאינם כתיקונן, ואמנם הגר"א גורס כאן היא מוצאי שביעית וכו' וקאי רק על מ"ש ולא שביעית, ומיושב מה שמביא הירושלמי

סמוך למאמר ר' מנא תני של בית ר"ג עיברוה במו"ש מיד. ואולם הפנ"מ עצמו גורס כאן היא שביעית וכו' וקשה כנ"ל. ואולי כוונת הפנ"מ לפרש היא שביעית היא שאר שני שבוע היינו דמעברין גם בשביעית לפי הצורך כמו בשאר שני שבוע שמעברים בהם רק כשיש צורך ובשביעית יש צורך רק בזמן שהתבואה והפירות מתאחרין לבוא ואין העיבור גורם שום נזק, דבלאו הכי לא יוכלו לאכול מן החדש שלא בשלו עדיין. אבל בזמן שראו שהתבואה והפירות יתבשלו בהקדם אין מעברין, וזה שסיים הפנ"מ ומעברין לפי צורך הזמן אבל אין זה ממשמעות הלשון „אבל עכשיו שאין השנים כתיקונן וכו'“. ועוד דא"כ אמאי תני של בית ר"ג היו מעברין במו"ש מיד וכי בימי ר"ג תמיד הי' התבואה והפירות מתאחרות להתבשל. ובקרה"ע פירש: שהי' השנים כתיקונן ישראל שרוין על אדמתם וביהמ"ק קיים אבל בזמן הזה שאין ביהמ"ק קיים והארץ בידי עכום אין חילוק בין שביעית לשאר שני שבוע דלעולם מעברין אפילו בשביעית. פירוש זה הולם רק לפי טעם הרמב"ם שאין מעברין בשביעית מפני העומר והעומר הי' קרב רק בזמן שביהמ"ק הי' קיים. ולכאורה הי' אפשר לומר שמכאן הוציא הרמב"ם את דינו שמפני האביב מעברין אפילו בשביעית והיינו דמפני שהאביב עדיין לא בא מעברין, דבזמן שהאביב לא בא התבואה והפירות מאחרין להתבשל ולא ימצאו לאכול מן החדש שלא בשל עוד וכנ"ל, אבל משמעות לשונו של הרמב"ם (יראה לי שמה שאמרו חכמים שאין מעברין בשביעית וכו' מפני צורך הדרכים והגשרים. אבל מפני התקופה או מפני האביב ופירות האילן מעברין לעולם) מורה שהרמב"ם קבע באופן עקרוני שעצם הדין של אין מעברין בשביעית לא נאמר לענין עיבור מפני האביב, והרמב"ם לא הזכיר אף ברמזו על בישול התבואה והפירות. ואדרבא הוא כתב שמפני התקופה או מפני האביב ופירות האילן וכו'.

ט"ז. ובירושלמי שקלים עפ"י נוסחת הר"ש סיריליאנו שהוציא כת"ר הגירסא מהופכת, וכך לשונה: אמר ר' מנא הדא דתימר בזמן שאין השנים כתקנן, בראשונה שהשגין כתקנן היא שביעית היא שאר שני שבוע ור"ש מפרש, דעכשיו שאין השנים כתקונן שישראל אינם זהירים במצות ואינה מתקיימת בהן ברכת התורה וצויתי את ברכתי וכו' אין מעברין בשביעית ובמו"ש, לפי שהעיבור גורם להם הפסד שעיי"ז מתארך הזמן של איסור החדש. אבל בראשונה שהי' השנים כתיקונן שהיתה הברכה מצויה דכתיב ועשת את התבואה וכו' היא שביעי. ולפי הגירסא המהופכת הזאת מתהפך הדין, דבעבר הי' מעברין גם בשביעית ורק בזה"ז אין מעברין, ולפי הגירסא שלנו לא היו מעברין בעבר בשביעית אבל בזה"ז מעברין גירסא זו וכן הסברו של הרש"ס מתקבלים על הלב מצד הסברא. אבל אין זה מוכיח שגירסא זו היא המקורית. עכ"פ אנו רואים שאין כאן לפנינו גירסא קבועה ומדויקת, הגירסא של הרש"ס היא קטועה בלשונה. חסרים בה המלה „עכשיו“ (עכשיו שאין השנים כתקונן) והמלה „אבל“ (אבל בראשונה שהיו השנים כתיקונן וכו') ולכן נראה שגירסא שלנו היא הגירסא המקורית אלא שצריך להגיה קצת את הלשון, וכך צ"ל: אמר ר' מנא הדא דאת אמר כשהיו השנים כתיקונן (בד"י הגירסא „כשהיו“ ולא שהיו. ראה ש"ג שקלים) אבל בזמן (הגירסא „בזמן“ נמצאת בנוסח הירושלמי של הרש"ס) שאין השנים כתקונן היא שביעית היא שאר שני שבוע. ומענין מאד לראות כי בירושלמי ד"ו הגירסא כדאמר ר'

אבון אי מן הדא לית את ש"מ כלום שמור את חודש האביב שומרהו שיבוא בחידושו. ואם גירסא זו מקורית ואיננה שיבוש הדפוס, היא מחזקת את פירושי הנ"ל דר' מנא מביא ראיה דבזמן שאין השנים כתיקונן מעברין אפי' בשביעית מדר' אבון שא' שיש כאן צווי התורה לקיים חודש ניסן בזמן האביב, ולכן מותרים לעבר בשביעית ואין רשות לחכמים לגזור על העיבור בשביעית וראה בתענית י"ד ע"ב אמר ר' יהודא אימתי בזמן שהשנים כתיקונן וישראל שרויין על אדמתן, אבל בזה"ז הכל לפי השנים הכל לפי המקומות הכל לפי הזמן. ופירש"י שם בזמן שהשנים כתיקונן שקציר בניסן וזריעה במרחשון ואין סדר השנים משתנה. וכפה"ג נמשך הקר"ע בפירושו הנ"ל אחרי הלשון ישראל שרויין על אדמתם והעלים עינו מדברי רש"י.

י"ז. הערה: את מכתבי זה כתבתי לפני זמן ועכשיו הראני ידיד הרב הגאון הרב רקוב ר"מ בישה"ק בפ"ק בספר זרע יצחק כי הגאון מה"ר מפוניבז' זצ"ל כבר הקשה קושיתו של הג' בעל הר אפרים והוא מפלפל בזה בסי' י"א ברחבה. ותמצית תירוצו של הקושיא הנ"ל היא בהקדם קושיא אחרת שהקשה שם הרמב"ן שכתב בספר המצות מצוה קנ"ג להשיב על שאלת הרמב"ם דאיך אנו מקדשין ומעברין בזה"ז שאין לנו סמוכין וכתב דהלל הגשיא שתיקן החשבון קידש ועיבר כל השנים עד ימות המשיח, והא דתנן אין מעברין קודם ר"ה ואם עברו אינה מעוברת הוא מדרבנן. והקשה הא שנינו בתו"כ דלא מהני עיבור קודם זמנו, ותירץ דהתו"כ אומר שלא מהני קודם זמנו רק אם עיברו שלא כדין, כגון שהיו שוגגין, אבל אם עיברו כדין מהני אף קודם זמנו. ואח"כ הקשה, דאם מה"ת מהני העיבור אף קודם זמנו איך יכלו חכמים לעקור דבר מה"ת בקום ועשה, שהרי מה"ת חל העיבור והם אמרו שאינה מעוברת ועוקרים את המועדות ואוכלים חמץ בפסח. ועי"ש שתירץ דהא דלא מהני עיבור קודם ר"ה משום דיש כח לבי"ד לקבוע שאין השנה מעוברת, וכמו שיש רשות לבי"ד לעבר את השנה כן יש להם רשות לקבוע את השנה שהיא חסרה ולפיכך אם עיברו קודם ר"ה אינה מעוברת. והנה בסברא זו כבר הקדימו במנ"ח מצוה ד' אות ו' שהבאתי בפנים. ואולם זה דוחק גדול, ראשית אם חז"ל גזרו שלא לעבר לפני ר"ה מטעם הנאמר בגמ' סנהדרין י"ב ע"ב, אין זאת אומרת שקבעו את השנה שתהי' חסרה. והרי הגזירה נאמרה בדרך כלל שלא לעבר לפני ר"ה, ולא נאמרה בכל שנה ושנה לפני ר"ה, אל תעברו את השנה הבאה". אדרבא לאחר ר"ה יכולים לעבר אם יש צורך בעיבור. ועוד מניין יודעים שיש רשות לבי"ד לקבוע שתהא השנה חסרה, אנו יודעים מקרא דאשר תקראו במועד שיש להם רשות לעבר ועיבורם עיבור אפילו אם עיברו בשוגג, אבל מניין להם הרשות לקבוע שתהא חסרה לומר שאינה מעוברת, אם מה"ת חל בעיבור. וחזרת הקושיא דאמאי אם עיברו קודם ר"ה אינה מעוברת והא ילפינן מאתם אפילו שוגגים ואפילו מוטעין. ולפי מה שכתבתי בפנים מתיישב כהוגן.

י"ח. ועל הקושיא שהקשה על הירושלמי דיליף דהפקר בי"ד הפקר מהא דעיברו מעוברת כותב הגאון בזכר יצחק לתרץ דבתחלה סברה הגמ' דמה"ת אין מעברין בשביעית והא דעברו מעוברת הוא מקרא דאתם אפילו שוגגים, וכיון שמה"ת אין מעברין בשביעית א"כ כשקבעה התורה שנת השביעית לא קבעה

אלא שנה של י"ב חודש, ואם עיברו נהי דחל העיבור מ"מ קדושת שביעית אין כאן אלא לי"ב חודש, והא דפטור ממעשר הוא משום הפקר בי"ד הפקר, ואח"כ דחי ר' אבון דמה"ת מעברי אף בשביעית וחל קדושת שביעית על י"ג חדשים. וכל הדברים האלה תמוהים עד שלא אאמין כי יצאו מפי הגאון ז"ל, ראשית מניין לו להירושלמי שמה"ת אין לעבר בשביעית, ומה ס"ד דר' יונתן ברי' דריב"א שם. שנית אם נניח שמה"ת אין מעברין בשביעית ולפיכך לא חל העיבור רק על י"ב חדשים א"כ אמאי אם עברוה מעוברת שהרי התורה קבעה שתהא השנה השביעית חסרה ואיך יכולים חכמים לומר שאם עברוה מעוברת. ומדוע בעברוה לפני ר"ה אינה מעוברת, ואם עברוה בשביעית היא מעוברת. שלישי, אי אפשר לצייר במחשבה שאם עברו בשביעית נגד דין התורה העיבור חל אלא שאין בו קדושת שביעית. אף דבר מדברי הגאון אינם מובנים כלל, ועפ"י מה שכתבתי בפנים כל הקושיות מסתלקות וכל הדברים מתיישבים כהוגן. דבתחילה סבר הירושלמי דהברייתא דאין מעברין בשביעית ואם עברוה מעוברת בע"כ מיירי שעברו מפני שאר דברים, שעבור זה הוא מדרבנן, ואעפ"י שיש רשות לבי"ד לעבר ועיבורם עיבור מה"ת מ"מ לא ניתנה להם רשות זו רק לענין קביעת המועדים, שבאם על ידי עיבורם נעקרים המועדות מחודש זה לחודש אחר הם נחשבים למועדים מה"ת, משום דילפינן מקרא אשר תקראו אותם שהמועדים נעשים ע"י קריאת בי"ד אבל אין החודש המעובר הזה נעשה ע"י לחודש של שנה השביעית מה"ת, לפי שאין להם כח להפך חודש פשוט לחודש של שביעית, והלכך אין החודש המעובר נעשה שביעית אלא מדרבנן ושפיר הוכיח הירושלמי שהפקר בי"ד הפקר. ור' אבון דחה ואמר שהברייתא מיירי שעברוה מפני האביב ועיבור שכזה הוא מה"ת ולכן נעשה החודש המעובר חודש של שביעית מה"ת. ויסוד הדברים הוא שבתורה נאמר הכתוב אשר תקראו אתם במועדם לענין מועדות ולא לענין עיבור השנים, ולכן אין לנו ללמוד אתם אפילו שוגגים אלא לענין קביעת המועדים ולא לענין קביעת שנת השביעית ודו"ק. וכבר אמרתי למעלה שלדברי ר' אבון יוצא דאפילו אם העיבור הוא מפני האביב אין מעברין לכתחילה, היינו שאסרו חכמים לעבר וכ"ז שלא יעברו אין השנה מעוברת דהעיבור נעשה רק אם בי"ד עיברו. אלא שהרמב"ם סבר שדברי ר' אבון אינם אלא דיחוי בעלמא שמברייתא זו אין ללמוד שהפקר בי"ד הפקר, אבל אליבא דאמת ועפ"י מסקנת ההלכה הפקר בי"ד הפקר וא"כ יכולים לאוקמי הברייתא בעיבור מפני שאר דברים ולכן אסור לכתחילה. אבל מפני האביב מותר אף לכתחילה ולא רק שמותר אלא שיש חיוב מה"ת לעבר מקרא דשמור את חודש האביב שומרנו שיבוא בחידושו, ודו"ק.

י"ט. ואגב אעיר על מה שכתב הגאון בזכר יצחק להקשות על הרמב"ן דלכן אנו מעברים ומקדשין בזה"ז שאין לנו בי"ד סמוכין, והרמב"ן כתב דמה שאמרו אין מעברין לפני ר"ה הוא מדרבנן. ותמה הגאון בזכר יצחק הא זה נגד התו"כ שדרשו דאם קידשו קודם זמנו אינו מקודש, וכתב לתרץ שאולי סובר הרמב"ן שמה שאמרו בתו"כ דלא מהני קודם זמנו קאי על מה שאמרה התו"כ למעלה אתם אפילו שוגגין, שכל שעברו שלא כדין שחל רק ע"י דבורם, לא מהני כח דבורם רק אם עיברו בזמנו שיש על מה לחול, משא"כ אם עברו כדין

מהני עיבורם אף קודם זמנם, עיי"ש. ואף שהסברא היא עמוקה ושנונה, מ"מ אי אפשר להכניס סברא זו בדברי התו"כ והסברא עצמה היא חידוש גדול. ולענין זין זו קושיא, דהרמב"ן רצה לומר שהדין שאין מעברין לפני ר"ה הוא דרבנן מפני החשש שמא ישכח העם ויבואו לזלזל באיסור חמץ כמש"כ שם הרמב"ן וזה רק בזמן שהעיבור בא ע"י בי"ד בכל שנה ושנה אם עפ"י ראי' או עפ"י חשבון אבל הלל שתיקן את החשבון ועיבר את השנים עד ימות המשיח הי' מוכרח לעבר קודם זמנו, שאל"כ לא יוכל לעבר כלל ונמצאו כל השנים הבאות עד ימות המשיח בלתי מעוברות. וכעין זה כתב הפנ"י בר"ה כ"א ע"א לתרץ קושיית התוספות בד"ה עברוה להיא שעתא דאיך אמר ר"ה בר אבון לרבא לעבר את השנה מפני התקופה והא תניא על שנים מהן מעברין על אחד אין מעברין והתוס' חילקו בין תקופת ניסן לתקופת תשרי, והפנ"י כתב דרק בזמן הבית שהיו סימני האביב ופירות האילן גזרו שלא יעברו אלא על השנים, אבל בזמנם של ר"ה ב"א ורבא לא הי' אלא סימן דתקופה בלבד ואם נאמר דלא יעברו אלא על שני סימנים לא יעברו לעולם, וזה אי אפשר. וכן כתב שם דהאידנא שאנו סומכים על חשבון הקביעות המסורה לנו מהלל בנו של ר' יהודא נשיאה אין חוששים כלל לענין התקופה, עיי"ש. וה"נ מה שכתב הרמב"ן שלא לעבר קודם ר"ה משום שמא ישכח העם ויעברו על איסור חמץ ל"ש האידנא דבחשבונא תליא מילתא, וכדאמרינן בסנהדרין י"ב ע"ב.

כ. לשמחתי הרבה הגיע זה עתה לידי מסכת שקלים מהדורת סופר מאמריקה, ובו שני פרושים מקדמונינו הראשונים. ושם בפרושו של תלמיד ר' שמואל בר שניאור נאמר:

„בראשונה שהיו השנים כתיקונן — שהיו מקדשים ע"פ הראיה. ועכשו אנו סומכים ומעברין גו"ה, דהיינו מוצאי שביעית דעפ"י החשבון אנו מקדשים, מעברין אפילו בשביעית.”

פירוש זה מזדהה לגמרי עם מש"כ בפירוש הירושלמי. אלא שהמפרש לא רצה להגיה הלשון, לפיכך נדחק בנוסח הפירוש. אולם גם תיקון הגירסא כפי שהצענו לא בדינו מהלב אלא בהסתמך על ש"נ ועל גירסת הר"ש מסירליאנו, וכמבואר לעיל.